

GEODEZIJA V SLOVENIJI V OBDOBJU 1945–2000 (5. DEL)

(NADALJEVANJE IZ PREJŠNJE ŠTEVILKE GEODETSKEGA VESTNIKA)

Milan Naprudnik

5 OBDOBJE KRIZE 1979–1985

V geodetskih vrstah so se razhajanja in krize vrstile ves čas po II. svetovni vojni. Zelo izrazite so bile v obdobju do leta 1963, ko se upravni vrh ni mogel odlepiti od predvojne vloge in delokroga geodetske dejavnosti, čemur je botrovala odvisnost od Beograda, pa tudi »zaostajanje za časom«. Povojna generacija je z vso pravico želela uveljaviti pridobljeno znanje, iskala je priključke za širšo uporabo podatkov, pretila je tudi brezposelnost. Ko je v 60. letih prišlo do menjave generacij, so se za skupno mizo usedli nosilci sprememb iz upravne in izvajalske veje (GU SRS in GZ SRS), zasnovali usmeritve nadaljnjega razvoja, pripravili izvedbene programe, pridobili finančna sredstva za njihovo uresničevanje, se odlepili od federacije in predvsem postali enakovreden sogovornik v širšem krogu uporabnikov geodetskih podatkov, s tem pa tudi v družbeno-političnih krogih. Vendar je že v obdobju skupnega snovanja sprememb občasno prihajalo do razhajanj in kar precej let je preteklo, da se je razkril pravi izvor. Enostavno, na vrhu ni bilo prostora za dva, ki sta sicer potrebovala drug drugega, hkrati pa vlekla niti za primat. Danes lahko iz varne časovne razdalje zapišemo, da med GU in GZ ni šlo za konflikte, ki bi prerasli v osebna razhajanja vodilnih, temveč je bila srž v sistemsko nedorečenih razmerjih med državno upravo in delovnimi izvajalskimi organizacijami, ki so imele položaj podaljška državne uprave v t. i. »svobodni menjavi dela«, hkrati pa bile potisnjene na področje trga.

5.1 Razpad zavezništev v obdobju jubilejev (1979–80)

Izpuhtelo je navdušenje nad uspelim prodorom, navidezno ravnotežje so najprej porušila razhajanja med samimi izvajalskimi organizacijami, med medobčinskimi geodetskimi zavodi in republiškim zavodom (GZ SRS). »Uraden« izvor je bil v različnih tolmačenjih samoupravnih pristojnosti med republiko in občinami, v ozadju pa je šlo za delitev pogače pri izvedbi obsežnih geodetskih programov, katerih nosilec je bila GU SRS. Ko je v igri denar, so načela potisnjena na stranski tir; pozabljen je bil »Samoupravni sporazum med geodetskimi zavodi« iz leta 1977 in tudi stališča njihovih predstavnikov prek Zveze komunistov v letu 1978.

Intervencije GZ SRS v Skupščini SRS niso uspele, žoga je bila vrnjena na Izvršni svet SRS in je pristala v obroču GU SRS. Po 15 letih »premirja« so se obnovila nasprotja med GU SRS in GZ SRS, bivši zavezniki pa so tokrat stali vsak na svojem bregu – NIHIL NOVI SUB SOLE. O

zapletih, kjer ni manjkalo izigravanj in osebnih zamer, obstaja obsežen dosje uradnih »izmenjav not« iz leta 1979, v razplete pa so se vključevali upravni, samoupravni in politični krogi. Začelo se je s polemiko o podatkih geodetske službe pri pripravi prostorskih delov družbenih planov za obdobje 1981–85. Nosilec planskih dokumentov Zavod SRS za družbeno planiranje (ZDP SRS) je podpiral predloge GU SRS, medtem ko je GZ SRS s tiho podporo Republiškega sekretariata za urbanizem (RSU) – ta je nemočno opazoval »degradacijo« urbanističnega in prostorskega planiranja v sistemu družbenega planiranja – ponujal svoj širši izbor podatkov, tudi tistih, ki niso sodili med uradne evidence geodetske službe, in tudi napovedal, da se bo vključil v izdelavo prostorskih planov. S to ambicijo je GZ SRS za »Sedlarjevo srečanje – Nova Gorica, 1979« v izvedbi Zveze urbanistov Slovenije pripravil kar sedem (7) referatov na temo priprav prostorskih planov občin, kar je odprlo razprave o razmejitvi med podatkovnimi podlagami in strokovnimi osnovami. Ob nepojasneni odsotnosti direktorja Raziskovalnega inštituta GZ SRS – avtorja nosilnega referata – se sonosilci iz vrst inštituta niso vključili v pojasnjevanja, ostal je mučen vtis o nerealnih ambicijah. Višek razhajanj in žal tudi nizkih udarcev pa se je odrazil v objavah dveh gradiv za nov srednjeročni plan. GU SRS je poslala v obravnavo »Usmeritve za planiranje geoevidenc in razvoja geodetske službe v SRS za obdobje 1981–85«. Le mesec dni pozneje pa je GZ SRS objavil gradivo »Geodetska služba v družbenem sistemu informiranja«, ki je vključevalo tudi predloge GU SRS pod naslovom »Dela v obdobju 1981–85 v GEO-INFORMACIJSKEM SISTEMU«, dodan je bil še predlog programa raziskav. GZ SRS je tudi razpisal obravnavo svojega gradiva, na katero ni povabil GU SRS.

V tem kriznem letu, ko so se na ravni republike odnosi docela ohladili, so slovenski geodeti našli skupni jezik le še v nastopanju izven meja republike:

- Kar s sedmimi (7) nosilci referatov – tudi z uvodnim – so sodelovali na »Posvetovanju o znanstveno-raziskovalnem delu in izobraževanju kadrov v geodetski stroki«, ki je konec oktobra v Jajcu potekal v organizaciji Zveze geodetskih inženirjev Jugoslavije ter Bosne in Hercegovine. Naš Peter Svetik je v obravnavanih temah v Geodetskem vestniku (št. 1, letnik 24, 1980) objavil daljši zapis s kratkimi vsebinami vseh 51 referatov, vključno z objektivno oceno, da je predvsem Slovenija podala prispevke o dejanskih raziskovalnih rezultatih.
- V začetku novembra je »združena delegacija« GU SRS, GZ SRS in predstavnikov občinskih geodetskih uprav obiskala vodilne geodetske ustanove na Bavarskem. Morda so tudi po skoraj četrto stoletja nekatere dejavnosti – iz geodetsko najbolj razvite države naše celine – vredne vnovične proučitve. To so:
 - banka podatkov o zemljiščih (danes se je udomačil izraz statistika zemljišč), ki jo tvorijo kataster nepremičnin, zemljiška knjiga in vrednostni podatki (cenilstvo); kot uporabniki pa nastopajo na sektorski ravni t. i. prostorske panoge, na makro ravni pa finančni, planski in statistični državni sektor (prebivalstvo);
 - računalniško vodenje in povezovanje zemljiške knjige in zemljiškega katastra z izjemo poglobljenega zapisa Andreja Bilca (Bilten GU SRS, let. 2, št. 4), kar bi lahko izkoristili tudi danes;
 - vrednotenje mestnih zemljišč kot nepogrešljive osnove pri izdelavi urbanističnih in

zazidalnih načrtov, pri določanju odškodnin, pri ocenjevanju gradbenih načrtov in pri usmerjanju zemljiške politike. To delo opravljajo izšolani strokovnjaki za cenilstvo raznih profilov, vodilni so gradbeniki in geodeti;

- urejanje kmetijskih zemljišč in poselitev, ki je že davno preraslo svoje korenine klasičnih komasacij kmetijskih zemljišč, tj. nepovezane ukrepe na ožjih območjih. Sodobni pristop je nedvoumen: urejanje kmetijskih zemljišč je uresničevanje prostorskih načrtov na podeželju, povezano s preobrazbo naselij, gradnjo infrastrukturnih objektov in naprav (pri gradnji avtocest je takojšnja ureditev zemljišč zakonsko obvezna). Prestrukturiranje kmetijskih posestev zadeva tudi nekmetijsko prebivalstvo, ki je zaposleno v industriji in živi na kmetijskih območjih, vključuje cone rekreacije in turizma ter ima poleg prostorsko-ureditvenega predznaka tudi gospodarski, socialni in kulturni predznak. In pri nas: zaostanki na področju urejanja prostora in prešibka podpora pobudnikom s FGG-ja (Prosen) za prehod iz komasacij v urejanje podeželja.
- Za zaključek 1979 je v decembru »združena geodetska srenja« gostila Komite za kartografijo, statistiko in terminologijo Evropskega sveta, ki je zasedal v prostorih GZ SRS in je predstavil dosežke na področju fotointerpretacije, poslušal kratek prispevek GU SRS o razvoju geodetske službe v SR Sloveniji in si ogledal razstavo – skupni prispevek »starih zaveznikov«. Toda, že slab teden po uspeli – za stroko in tudi republiko – demonstraciji napredka geodezije se je z izstavitvijo računa GZ SRS za »ogled zavoda, desetminutne predstavitve opravljenih raziskav, nabave cvetja, fotografiranja konference in kuhanja kave« vrnilo v tirnice razhajanj, ki so se le še poglobila.

Pri vseh razrahljanih živcih pa se ni pozabilo na jubileje. Internim proslavam ob 150-letnici arhiva v letu 1977 in 30-letnici Zveze geodetov v letu 1978 je v letu 1979 sledilo uradno proslavljanje 35-letnice geodetske službe v SR Sloveniji. Za začetek organiziranega delovanja smo geodeti prevzeli 20. januar 1944, ko je bila z odredbo Glavnega štaba Narodno osvobodilne vojske (NOV) ustanovljena geodetska sekcija. Sekcija in geodetski referenti v štabih korpusov, divizij in brigad so oskrbovali enote s kartami, jih razmnoževali, reambulirali, izdajali napotke za čitanje topografskih kart, pripravljali so tudi podatke za topniško streljanje. Osrednja proslava je bila že decembra 1978 v Ljubljani, ki so se je poleg predstavnikov geodetskih upravnih organov in delovnih organizacij udeležili vidni predstavniki Predsedstva SRS, Skupščine in Izvršnega sveta SRS, zastopniki samoupravnih skupnosti ter predstavniki geodetskih uprav iz drugih republik. Slovesni nagovor je imela Mara Žlebnik, podpredsednica Izvršnega sveta SRS – vse v superlativih, kot se za svečane prilike spodobi. Tričlanska delegacija je položila vence na pomnike padlim geodetom v NOB-ju na GZ SRS in na Fakulteti za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo. Še pomnite, tovariši! Predsednik Predsedstva SRS Sergej Kraigher je sprejel delegacijo geodetov (ob rob: v razgovoru se je predsednik zavzel, da bi namesto katastrskega dohodka morali kot osnovo za obdavčenje uvesti dejanski dohodek). Ob zaključku je podpredsednica Mara Žlebnik priredila sprejem v dvorani Izvršnega sveta, ki se ga je poleg predstavnikov iz geodetskih vrst udeležila kar polovica članov takratne republiške vlade. To je bil odraz vpetosti geodezije v področja davkov, kmetijstva, obrambe, pravosodja, urbanizma in družbenega ter prostorskega planiranja. Poleg osrednje proslave se je po Sloveniji zvrstilo še sedem regijskih proslav z

razstavami (Slovenj Gradec, Maribor, Krško, Novo mesto, Lipica, Bled in Celje). Samo razstave pa so bile postavljene na Ptuju, Ravnah na Koroškem, v Postojni, Kopru in Novi Gorici. Organizirane proslave in razstave so imele velik odmev pri udeležencih kot tudi v sredstvih javnega obveščanja, razstave si je ogledalo prek 20 000 obiskovalcev, več kot polovica je bilo šolske mladine.

Svečanosti in govorniki so pozabljeni, izjemno bogata razstavna gradiva iz obdobja 1944–1979 so romala na police arhivov. Kot trajnejši pomnik so ostale publikacije »35 let geodetske službe v SR Sloveniji«, predvsem pa knjiga Branka Korošca »Naš prostor v času in projekciji«, ki jo je ob tej priliki izdal GZ SRS v sodelovanju z GU SRS in ki opisuje zgodovinski razvoj zemljemstva in kartografije na Slovenskem od prvih začetkov pred našim štetjem do začetka druge svetovne vojne na naših tleh.

Ne pozabimo, da so na svetu zelo redki narodi – države, ki imajo tako bogato strokovno-kulturno izročilo o neki dejavnosti, kot je knjižno delo zgodovinarja in pokojnega sodelavca v geodetskih vrstah, Branka Korošca.

Premirje – v dobesednem pomenu te besede – se je z zaključkom geo-proslav izteklo, v letu **1980** pa so se konflikti pospešeno nadaljevali. Že v januarju je uprava GZ SRS objavila oceno »Usmeritev za spremembo geodetske zakonodaje – GURS« s sporočilom, da bi »uresničitev predlaganih sprememb geo-zakonodaje imela vrsto negativnih posledic, ki bi usodno vplivale na nadaljnji razvoj geo-službe«. Podrobneje je GZ utemeljeval nasprotovanje sprememb določil, ki bi zmanjšale njegov izvajalski položaj, ironija pa je bila v naštevanju istih določil iz Zakona o sistemu družbenega planiranja, na katerih je utemeljevala spremembe tudi GU SRS. Koliko prelitega črnila – vidikov samoupravljanja, na vseh ravneh in pri vseh subjektih!

Dan po objavi ocene GZ SRS je zasedal njegov najvišji samoupravni organ (Svet zavoda) in po pripombah zunanjih članov sveta, delegatov ustanovitelja, ki jih je imenoval IS SRS, sklenil, »da je treba pred sklepanjem o oceni uprave GZ SRS uskladiti nejasna stališča«. Odločanje je preložil na naslednje zasedanje in nastale so prve razpoke med upravo in organi samoupravljanja v samem zavodu, ki so v nekaj letih pripeljale do zahteve po zamenjavi direktorja GZ SRS. Kako se zgodovina ponavlja (prva generacija zavodnih samoupravljalcev je morala v začetku 50. let izsiliti sklic Delavskega sveta in zgodba se je končala z razrešitvijo direktorja). Uprava zavoda je iskala podporo za svoja stališča na Republiškem komiteju za zakonodajo, ki je sicer podprl stališča GZ SRS, vendar s pripombo, da »gre tudi za eventualni riziko, če bi družba spustila iz rok ne samo tehnične izvajalce, ki jih je sama usposobila in opremila, pač pa – vsaj deloma – tudi upravni del dejavnosti«.

Medsebojna obtoževanja so se v tem letu iztekla z obvestilom GZ SRS, da bo prisiljen prekiniti vsa terenska dela po pogodbi z GU SRS, z obrazložitvijo, da »je po Zakonu o začasni prepovedi razpolaganja z delom družbenih sredstev, omejitve za izplačila figurantov že izčrpal«. GZ SRS je najavil, da bo moral pogodbe za nedoločen čas podaljšati. GU SRS je obvestilo zavoda razumela drugače – znano je bilo, da je GZ SRS sklenil vrsto pogodb na drugih geodetskih delih v Sloveniji in tudi v tujini (v Libiji) in da ni šlo za figurante, temveč za strokovni kader. S stališča GZ SRS – razpetega med družbeno in tržno dejavnostjo – razumljivo, s stališča GU SRS, ki je morala

polagati račune v IS SRS, nesprijemljivo. V naslednjem proračunu republike so se sredstva za geodetska dela občutno zmanjšala.

Propad »sporazuma« med geodetskimi zavodi je »izkoristila« GU SRS in v začetku **1980** povabila na sestanek vse geodetske zavode na temo izvajanja del. Dan pred datumom sklica so se na pobudo GZ SRS sestali direktorji vseh geodetskih zavodov in GZ SRS je pozval k skupni odpovedi udeležbe, česar pa drugi zavodi niso sprejeli. Sledil je sestanek v odsotnosti GZ SRS, ki je poslal pisni protest z znanimi obrazložitvami »o odvečnosti spreminjanja določb zakona o geodetski službi, ki zadevajo operativno izvajanje del« (izvajalec del iz republiškega programa je bil izključno GZ SRS).

Krog se je širil in GZ SRS je poslal protest Zvezi geodetov Slovenije, češ da je pri izboru referatov o bodoči vlogi zemljiškega katastra na 13. geodetskem dnevu »zapostavljeno geodetsko združeno delo, še posebej GZ SRS«. Pismo predsedniku ZGS se je končalo z navedbo, da »ignoriranje združenega dela ne govori v čast organizatorjem sklica, niti Zvezi geodetov Slovenije«. Pismo se je končalo z napovedjo, da »se bo Zavod solidarnostno udeležil geodetskega dne le kot opazovalec« in da »v odgovoru pričakuje po možnosti resnično, objektivno ali vsaj verjetno pojasnilo«. V svojem odgovoru je predsednik ZGS, Janez Kobilica, pojasnil, da je osnovni namen posveta srečanje z uporabniki zemljiškega katastra, zato »so nosilci prvih treh tem strokovnjaki s področja planiranja, zemljiške politike in pravosodja, v četrti temi o razvoju katastra v tehničnem pogledu in vsebinski razširitvi pa je nosilec GZ SRS«. Epilog: GZ SRS je odpovedal tudi svoj nosilni referat.

In za zaključek je GZ SRS samoupravne organe Inštituta za geodezijo in fotogrametrijo (IGF) opozoril o konceptni napaki nabave stereokartirnega aparata iz družbenih sredstev in izpostavil vprašljive rešitve, ki jih IGF ponuja občinskim geodetskim zavodom pri izdelavi razvojnih programov, ter opozoril na konkurenčna in nedodelana mnenja za usmerjanje investicij na območju SR Bosne in Hercegovine in SR Črne Gore. Krog je bil sklenjen.

Tako kot v prejšnjih letih so bile ob prestopu republiške meje razprtije pozabljene, »združena« delegacija slovenskih geodetov je maja 1980 sodelovala na posvetu Zveze GIG Jugoslavije v Hercegovnem, v decembru pa sta GU SRS in GZ SRS izvedla srečanje s predstavniki geodetske upravne službe italijanske dežele Južne Tirolske, ki so na povabilo naše vlade (IS SRS) dopotovali v sestavi njihove vladne delegacije. Epilog je bil konstanten: po uspešnem srečanju sta si GU in GZ izmenjala »komplimente« o nekorektnosti predstavitve razvoja geodezije v Sloveniji.

Več kot potreben obliž na opisane razmere smo v tem letu dobili na raziskovalnem področju. Povojne nacionalizacije stavbnih zemljišč in agrarne reforme so bile preteklost, zemljiški kataster je začel ponovno dobivati prvotno težo. Zveza geodetov Slovenije je v Novi Gorici izvedla XIII. geodetski dan o »Vlogi in pomenu zemljiškega katastra« kot osnovi za oblikovanje baz podatkov o zemljiščih, pomembnih pri pripravi občinskih urbanističnih programov ter pri urejanju kmetijskih in gozdnih zemljišč. Ivan Urh pa je v GV 2/1980 objavil predlog projekta večnamenske klasifikacije in valorizacije stavbnih zemljišč kot osnove za oblikovanje stavbno-zemljiške politike, vključno z zajemanjem mestne in komunalne zemljiške rente. Še vedno vroča tema!

Za nadaljnji razvoj stroke pa je bil pomemben izčrpen prikaz raziskovalnega dela v zadnjih desetih letih (M. Črnivec, ml.). Uspešen prodor mladih raziskovalcev je odprl vrata geodeziji v Raziskovalno skupnost SRS, kjer je bila ustanovljena Komisija za geodezijo, ki je združevala raziskovalne organizacije in uporabnike, vodila postopke razpisov in jih do polovice tudi sofinancirala. Zelo pomembno je bilo, da je takratna generacija raziskovalcev znala pritegniti v obdelavo geodetskih raziskav tudi eksperte drugih strok, predvsem iz vrst matematikov, agronomov, gozdarjev, urbanistov in ekonomistov. Veliko jih je bilo pogodbeno ali pa stalno zaposlenih v geodetskih raziskovalnih institucijah (IGF, RI GZ SRS in FAGG). Še en pokazatelj takratne širine delovanja stroke.

5.2 Razreševanje na politično-oblastni ravni (1981–82)

Tudi leto **1981** se je začelo z obtožbami. Na seji Sveta GZ SRS (19. 2. 1981) je predstavnik GU SRS odprl vprašanje o konfliktni situaciji med obema vrhovoma v stroki, ki je celotni dejavnosti povzročila moralno škodo – padec težko pridobljenega ugleda – in prerasla v materialno škodo, saj je bilo na IS SRS odloženo sprejemanje »Programa geodetskih del 1981–85«. IS SRS je ustanovil delovno skupino, da bi se ugotovile dejanske razmere; skupina je zadolžila GU SRS, da bi na Svetu GZ SRS poskusili doseči soglasje o gradivu GU SRS: »Pristop k spremembam in dopolnitvam zakonov s področja geodetske službe«. Svet GZ SRS se je odzval s pisnim odgovorom, da »ne obstajajo objektivni razlogi za sistemske spremembe geodetske zakonodaje in da bi obnavljanje razprav GZ smatral kot izraz samoupravne nezrelosti ...« (ves čas je bil v igri »monopolni« položaj GZ, uzakonjen v prvih geo-zakonih v SR Sloveniji).

Vendar je imela citirana »samoupravna nezrelost« širše dimenzije, gospodarske in politične. Po 15 letih poskusov uveljavljanja »humanega socializma« je prebilo spoznanje, da bo neuspele poskuse treba plačati – danes bi temu rekli DDV na samoupravljanje. Poraba visokih družbenih sredstev prek samoupravnih interesnih in lokalnih skupnosti – brez finančnega kritja – je povzročila krizne razmere v gospodarstvu, inflacija je vrtoglavo naraščala, visoka stopnja zadolževanja v tujih bankah je streznila politične vrhove. Razglašena je bila gospodarska reforma, država je prenehala »odmirati«, upravi se je vrnilo odločanje.

V tej luči je treba v letu **1982** razumeti razplet krize tudi v geodetskih vrstah. Takratna predsednica Republiškega komiteja za varstvo okolja in urejanje prostora (bivši Republiški sekretariat za urbanizem) Marija Vičar je sklicala razgovor s predstavniki GZ SRS in GU SRS. Začela ga je z napovedjo, da bo o rezultatih obvestila predsednika IS SRS – vlado je takrat vodil Janez Zemljarič, znan kot odločen človek, s katerim se ni dalo sklepati kompromisov.

Po nekaj poizkusih GZ SRS o »blokiranju samoupravnih pravic« je predsednica presekala razgovor z zaključki, da mora GZ SRS takoj sklicati Svet zavoda in sklepati o podpisu »Dogovora o srednjeročnem planu geodetskih del za obdobje 1981–85«, ki ga je pripravila GU SRS (tega so podpisali že vsi udeleženci iz vrst financerjev del in izvajalcev, GZ SRS z dvotretjinskim deležem pri izvedbi del pa je podpis odklonil z utemeljitvijo vmešavanja GU SRS pri oblikovanju normativov in cen). Predsednica Vičarjeva – država je pač prevzemala vajeti nazaj v svoje roke – si je dovolila tudi poduk, »da mora Svet GZ SRS v bodoče imeti aktivnejšo vlogo pri usklajevanju

različnih pogledov, osnovna organizacija Zveze komunistov GZ SRS pa mora v roku 14 dni obravnavati razmere v geodetski dejavnosti skupaj s komunisti – zunanji člani«. No, to so bili tudi zadnji izdihljaji partije pri odločanju na področju gospodarstva in družbenih odnosov v okviru Slovenije.

Tako se je začelo iztekati obdobje krize med GZ SRS in GU SRS na republiški ravni in se v dveh letih – z odhodom direktorja GU SRS na drugo funkcijo v državni upravi in z izrekom razrešitve direktorja GZ SRS na Svetu GZ SRS – tudi izteklo.

V tem kriznem obdobju so slovenski geodeti ponovno zmogli strniti svoje vrste, tokrat na projektu »Vače 81 – geometrično središče Slovenije«. Vače, zaselek južno od Spodnje Slivne v občini Litija, so bile že dolgo razpoznavne kot arheološko najdišče z znamenito vaško situlo. Takratni predsednik občinske skupščine Litija, zagovornik novih umeritev v geodeziji (Jože Drnovšek), je v poslovnih razgovorih z vodstvom Geodetskega zavoda SRS navrgel, da leži v njihovi občini »središče Slovenije«. GZ SRS je prisluhnil in pobuda je začela dozorevati. Toda najprej je bilo treba to domnevo potrditi. Naloga se je lotil vedno zagnani raziskovalec Marjan Jenko in z grafično-analitično metodo, izračunom površin po vzporednih pasovih ter s pomočjo okolnih trigonometričnih točk izračunal Gauss-Krugerjeve koordinate težišča SR Slovenije in nato s transformacijo izračunal geografske koordinate. Domneva je bila potrjena, Slovenija je dobila svoje središče, geodeti svoje svetišče. Zagnancem, s Petrom Svetikom na čelu in z materialno pomočjo geodetskih organizacij in upravne službe, se je središče fizično označilo, postavile so se označbe in kažipoti, izdelal se je vodnik, sledili so prospekti, spominki in karte. Naša geodetska x in y sta prispevala tudi k oživitvi širšega območja in postala strokovno, turistično ter kulturno izročilo za celotno Slovenijo. In naš Peter je še vedno neumoren, vsako leto poskrbi za srečanje na našem knežjem kamnu – GEOSS-u, kjer si podajajo roke planinci, kulturniki, znanstveniki in v zadnjem času tudi politiki. (Podrobneje o izvajanju projekta »Vače 81« lahko preberemo v Geodetskem vestniku št. 3/81 izpod peresa Petra Svetika.)

5.3 GEODEZIJA – v primežu družbenega planiranja (1983–1985)

V začetku 80. so se uredili odnosi znotraj delovanja geodetske službe v zadevah pristojnosti in organiziranosti, odprla pa se je nova stran, neprimerljivo pomembnejša in vplivna na razvoj celotne stroke. Vedno govorimo o geodeziji kot »proizvajalki podatkov za določenega uporabnika« (od davkov do evidentiranja hišnih števil), bogastvo podatkov (od kartografskih prikazov do klasifikacij zemljišč) pa so vedno tržili drugi. V 70. letih smo se s ponudbo razširjenega fonda podatkov – kategorizacije zemljišč, podatkov o komunalnih napravah in zgradbah – kot enakopraven sogovornik uvrstili na področje urbanističnega in prostorskega planiranja kot interdisciplinarne dejavnosti, kjer je vrsta strok delila odgovornost za pravilnost odločitev pri posegih v prostor. Sledilo je obdobje sistema družbenega planiranja v 80. letih, ki se je izživil v t. i. družbenem dogovarjanju med samoupravljalci iz vrst teritorialnih in interesnih skupnosti ter organizacij združenega dela (koliko novih izrazov in tvorb!), strokovne službe pa so postale servis. Regionalno-prostorsko planiranje se je transformiralo v prostorsko področje družbenega planiranja, kjer je prevladovalo družbeno-ekonomsko področje. Degradacija prostorskega

planiranja na sporazumevanje z nad tisoč t. i. subjekti - brez sprejete osnovne strokovne zasnove o bodoči izrabi prostora in razporeditvi osnovnih funkcij na področju socialne, komunalne in infrastrukturne oskrbe - je tudi geodetsko dejavnost spet degradirala na »proizvajanje« podatkov.

V letu 1983 si je vrh geodetske službe (GU SRS) začel »prilaščati« nov organ v republiški upravi, in sicer Republiški komite za družbeno planiranje, predvsem organ v njegovi sestavi, zadolžen za izdelavo družbenih planov, tj. Zavod za družbeno planiranje SRS. Ta je imel dnevno odprta vrata v vladne in politične sobane, naš bivši geodetski »mentor« Republiški komite za varstvo okolja in urejanje prostora (prejšnji Republiški sekretariat za urbanizem) pa je na področju prostora ostal brez moči. Škoda »družbenega dogovarjanja in samoupravnega sporazumevanja« ni izmerljiva ne v finančnem obsegu in ne prek geodetskih posnetkov; okolje, prostor, narava imajo zgodovinske, kulturne, predvsem pa človeške dimenzije. V teh razmerah se je geodezija soočila z oblastjo s področja družbenega planiranja, ki je tudi uradno geodetsko službo razglasila za informacijsko službo. In odprli so se konflikti na relaciji med Zavodom za družbeno planiranje SRS (ZDP) in GU SRS, ki so segli do vrhov v Izvršnem svetu SRS ¹.

ZDP je oblikoval pripombe prav na vse predloge »Odloka o program geodetskih del za leto 1983«, z utemeljitvami, da niso usklajeni z konceptom »homogenega prostorskega informacijskega sistema - PIS«, da je treba »standarde in minimum enotnih prostorskih kazalcev« objaviti v Uradnem listu SRS in podobna družbeno leporečja. Zgodba se je uradno zaključila na vladni ravni, ki je junija 1983 podprla predloge GU SRS s stališčem, »da ni nujno formatizirati vsepočez«. Na izraženo oceno s strani GU SRS, da se »ZDP izživlja v birokraciji in da razume svoj mandat v opozarjanju občin ter republiških upravnih organov, ne pa v kreativnem delu na vsebini planskih dokumentov«, se je pričakovano odzval ZDP. Njegov predstavnik, direktor prostorskega sektorja (po izobrazbi geodet), je označil delo GU SRS za »konzervativno, neučinkovito, nesmotno, zgrešeno in brez koncepta« (potem je najbrž zmanjkalo superlativov). Zopet je reagirala GU SRS, na ZDP naslovila zahtevo za utemeljitve navedb v pisni obliki, odgovora pa ni bilo. S tem se je končala zgodba na relaciji državnih organov.

Ni pa se še končala zgodba v geodetskih vrstah: bacili družbenega planiranja so zastupili tudi Zvezo geodetov Slovenije, ki je »na podlagi referatov in javne razprave« na 16. geodetskem dnevu (14.-15. oktobra 1983 v Novem mestu) sprejela priporočila, da je »po Zakonu o družbenem sistemu informiranja geodetska služba opredeljena kot informacijska služba in da je nujno doseči standardizacijo evidenc, se opredeliti o nosilcih osnovnih evidenc ...« itd. Odvijala se je tiha vojna, ki so jo v vrstah ZGS vodili »družbeni planerji«, v vrstah GU SRS pa prostorski.

Tudi leto 1983 se je izteklo na ravni države in v »sožitju« vseh republik in vseh geodetskih subjektov. Po ukinitvi Zvezne geodetske uprave v letu 1973 je bilo z novo Ustavo SFRJ v letu

¹Agonija na področju prostorskega planiranja in njen vpliv na geodezijo, se je iztekel šele slabih dvajset let pozneje. Z osamosvojitvijo smo uveljavili nov družbeno-gospodarski sistem, na področju urejanja prostora pa kar podaljševali z Ustavo sicer ukinjeni sistem družbenega planiranja. Šele po dobrih 10 letih bomo dobili osnovni državni dokument s področja urejanja prostora »Strategija urejanja prostora«, pred tem pa, v posmeh znanosti in strokovni logiki sprejeli prav vse sektorske strategije, ki bi jim morala biti za izhodišče prav prostorska. Še nekaj let bo potrebno, da se bomo otresli toliko »povečanih prostorskih sestavnih družbenih planov« - zakon o urejanju prostora pa je bil sprejet še z večjo zamudo v decembru 2002. Na okoliščino, da je bil v letu 1974 takratni Skupščini SRS predložen v sprejem »Regionalno-prostorski plan SRS«, ki zaradi ideologije družbenega planiranja ni bil nikoli sprejet, pa smo že pozabili. Ostane pa vprašanje, kako je - tako časovno dimenzioniran razplet - vplival na usmerjanje geodetske dejavnosti, ne toliko v »proizvodnji geodetskih evidenc«, kolikor v tržni izrabi v lastnih vrstah.

1974 sprejeto določilo, da »federacija določa elemente kartografskih podatkov, pomembnih za obrambo in za splošno uporabo kartografskih publikacij«. Ta določila je Zvezni sekretariat za ljudsko obrambo prek Zakona o splošni ljudski obrambi razširil na zaščito določenih podatkov izmer, aerosnemanj in uporabo aerosposnetkov, kartografskih publikacij in tudi osnovnih geodetskih točk. Tako si je vojska (JLA) zagotovila oblast tudi na področjih, na katerih so republike utemeljevale ukinitve zveznih pristojnosti. Republikam in pokrajinam je preostala samo še možnost, da sklenejo načelni »Dogovor o sodelovanju na področju geodetske dejavnosti«, ki so ga podpisali Izvršni sveti v letu 1977 z namenom, da se »vzpostavi stalna oblika sodelovanja pri realizaciji skupnih interesov – planiranju del, v izdajateljski dejavnosti, raziskovalnem delu, ohranjanju geodetske dokumentacije in sodelovanje z zveznimi ter mednarodnimi organi«. Dogovor pa ni določal, katere so naloge skupnega interesa, tudi ne načina – postopkov sprejemanja predpisov, s katerimi bi se zagotovila enotnost geodetskih podatkov. V ta namen so republike in pokrajine ustanovile Medrepubliško-pokrajinski kolegij, ki so ga sestavljali direktorji geodetskih uprav. Ta je v letu 1983 na svojem zasedanju lahko le ugotovil, da se je v obdobju 1977–83 sodelovanje odvijalo zgolj v medsebojnem informiranju.

V domačih logih pa se je Rudi Zavrl razpisal na temo »Avtorskega pravnega varstva v kartografski dejavnosti«, opozoril je, da geodetski predpisi (23. člen Zakona o geodetski službi) varujejo le »moralne avtorske pravice«, ter izpostavil osnove, ki jih prinaša Zakon o avtorskih pravicah SRS. Na koncu je oblikoval pobudo, da bi se avtorske pravice uredile z akti v samoupravnih organizacijah in skupnostih. Tudi po 20 letih je problem avtorskih pravic še kako pereč, le preobleka je nova – gre za tržno izkoriščanje uradnih podatkov geodetske službe s strani geodetskih podjetij in številnih računalniških hiš.

Žiga Drinovec pa se je lotil problematike inženirske geodezije in predlagal, da bi se s posebnim zakonom normativno uredil položaj geodeta kot projektanta, izvajalca in nadzornega organa. Tudi še aktualno?

V začetku leta **1984** so slovenski geodeti strnili svoje vrste in izdali skupno vabilo (GU SRS, FAGG, SGOZD –Skupnost geodetskih organizacij združenega dela) na proslavo 40-letnice delovanja geodetske službe v Sloveniji – 20. januarja 1944 je bila pri Glavnem štabu Narodno-osvobodilne vojske ustanovljena geodetska sekcija. Osrednji del proslave je bil namenjen ogledu razstave o uporabnosti podatkov geodetske službe in o geodetski dejavnosti med narodno-osvobodilno vojno. Ob tej priliki so slovenski geodeti tudi podpisali dogovor o izdaji nove knjige Branka Korošca »Partizanska kartografija«. Svečani govornik je bil »stari zaveznik« Vinko Hafner, to pot kot predsednik Skupščine SR Slovenije. Proslave so potekale v skoraj vseh slovenskih občinah (le pet občinskih geodetskih uprav ni izvedlo samostojne proslave), proslave so bile združene z informacijskimi dnevi o uporabnosti geodetskih podatkov, prikazanih na razstavah. Predvsem lokalni časopisi so proslavam namenili veliko pozornosti in prostora.

Tudi v letu 1984 se je na raziskovalnem področju uspešno nadaljeval »prodor v prostor«, pogojen z določili Zakona o temeljni geodetski izmeri in Zakona o zemljiškem katastru, s člani o prostorskem katastrskem operatu. V tem letu je bila objavljena bilanca raziskav, ki jih je izvedel v letu 1970 ustanovljeni Inštitut GZ SRS:

Bilanca je segala od digitalnega modela reliefa (1972–75), dokumentacijskih osnov naravnih virov (1974), kategorizacije kmetijskih in gozdnih zemljišč (1975), evidence naravnih virov v prostorskem katastrskem operatu (1977), uporabe fotointerpretacije pri zbiranju podatkov o naravnih virih (1978–1981) do zaključnega poročila o rezultatih raziskave Evidenca naravnih virov (1984), ki je vključevalo temeljne podatke o naravnih razmerah (reliefnih, geoloških, hidroloških, klimatoloških, pedoloških in vegetacijskih) ter temeljne podatke o naravnih bogastvih (rudninskih, lesnih, o naravni dediščini ter živalskem svetu). Predložen je bil tudi predlog sistema topografsko-kartografskih osnov za izdelavo tematskih kart v merilih od 1 : 5000 do 1 : 750 000 s klicem Borisa Breganta, nosilca zaključne raziskave, »da je potrebno geodete za dejavnost inventarizacije prostora načrtno usposablјati, kakor bi bilo treba usposobiti katerokoli drugo službo, ki bi prevzela nosilstvo evidence, ki vključuje različna strokovna področja« (B. Bregant, GV, št. 1–2, letnik 28/1984). Pozor – po dvajsetih letih govorimo o banki podatkov o zemljiščih kot perspektivni tržni niši!

Na strokovnem področju pa so v letu 1984 prevladovale teme o teledetekciji, cikličnem aerosnemanju, mikroročunalnikih, mikrofilmih, računalniški grafiki, novih tehnologijah v kartografiji ter dvobarvni metodi merjenja dolžin.

Razpletla pa se je tudi zgodba na zvezni ravni. Po 6 letih izmenjav informacij je Medrepubliški-pokrajinski kolegij geodetskih uprav objavil oceno, da se dela na osnovnih geodetskih mrežah izvajajo parcialno – z metodološkega vidika nesprejemljivo in da je neuskklajeno povezovanje z vojaško geodetsko službo pripeljalo do dvojnosti pri izdelavi vojaških in civilnih kart. Pomembna je bila ocena, da poteka izdelava načrtov in programov na področjih zaščite okolja, kmetijstva, gozdarstva, razvoja infrastrukture in vodnega gospodarstva brez ustreznih geodetskih osnov, neobhodno potrebnih pri planiranju na ravni federacije. Kritično je kolegij ocenil, da je Zvezna skupščina sprejela zakona o osnovah družbenega planiranja in družbenem planu Jugoslavije (1977), ki vsebujeta tudi določila o geodetskih osnovah, za katere pa ni nosilca. Kritična je bila tudi ocena, da se pripravlja »Družbeni dogovor o osnovah zemljiške politike Jugoslavije« brez predstavnikov geodetskih služb, čeprav bi dogovor pomembno vplival na razvoj geodetske dejavnosti na področjih evidenc o nepremičninah, bonitiranja, komasacij zemljišč in zemljiškega katastra.

V sodelovanju z Zvezo geodetskih inženirjev in geometrov Jugoslavije, Poslovno skupnostjo geodetskih organizacij Jugoslavije in Vojno-geografskim inštitutom je kolegij sklenil, da je na nekaterih področjih (standardi za osnovna geodetska dela, sistem kartografskih projekcij, meril in minimalne vsebine kart, kataster nepremičnin in prostorske evidence) treba zagotoviti enotnost na ravni Federacije. Kolegij je predlagal, da bi bilo nujno na ravni Federacije planirati in izvajati dela na izdelavi prostorskih evidenc za potrebe Federacije, kartografskih osnov v merilu 1 : 1 000 000, na astronomsko-geodetski mreži, trigonometrični in nivelmanski mreži višjih redov, pri satelitskih merjenjih in pri zagotovitvi merskih enot metra in sekunde. Vse to naj bi se zagotovilo s »posebnim zveznim zakonom«, medtem ko ostanejo evidence, katastri in karte geodetske službe v pristojnosti republik in pokrajin. Za zaključek je sledil poziv Zveznemu izvršnemu svetu, »da iznajde najpovoljniji oblik organizovanja i izvršavanja pomenutih poslova iz geodetske delatnosti«. Salomonsko!

Geodetski zavod SRS pa je zopet »soliral«. Izvršnemu svetu SRS je naslovil pismo, da »stremi Geodetska uprava SRS k ponovni vzpostavitvi zveznih pristojnosti«, in predlagal, da bi vlogo koordinacije na zvezni ravni prevzela Skupnost geodetskih delovnih organizacij Jugoslavije, kar bi pomenilo ukinitvev Medrepubliško-pokrajinskega kolegija geodetskih uprav in prevzem »oblasti« s strani samoupravljalcev. Nihil novi sub sole. Pri tem pa je bil GZ SRS član skupnosti, ki je soglašala s pozivom kolegija uprav.

Prišlo je leto **1985**, začetek sprememb v takratni skupni državi. Izredno težavne razmere v gospodarstvu, z visoko stopnjo inflacije in padanjem gospodarske rasti, so narekemale temeljite spremembe gospodarskega sistema, ki so bile pogojene tudi s spremembami družbeno-politične ureditve. V Sloveniji so se težnje za spremembe iz začetka 70. let (obdobje Kavčiča) obnovile najprej v mladinskih vrstah in sindikatih. Te pobude je prevzela z ustavo ustoličena »stranka«, tj. Socialistična zveza delovnega ljudstva (SZDL), ki se je odmaknila od »pokroviteljstva« Zveze komunistov in se v izteku 80. let na pobude in pritiske vzniklih demokratičnih gibanj zavzela za uvedbo večstrankarskega sistema, kar se je v začetku 90. let izteklo z osamosvojitvijo.

V tem letu so se stvari razpletle tudi v geodetskih vrstah, in sicer s kadrovskimi spremembami v vrhu obeh vodilnih geodetskih hiš v GU SRS in GZ SRS². Ostala je le še bilanca, najprej skupnih naporov in uspehov za renesanso geodetske dejavnosti v 60. letih in pa agonija razpletanja krize v 80. letih. Direktorja GU SRS je IS SRS imenoval na drugo vodilno funkcijo v državni upravi na področju urbanizma, slovo direktorja GZ SRS pa je bilo boleče. Potezo je potegnila generacija mladih in zahtevala razrešitev direktorja, tistega, ki je bil 25 let nazaj na čelu takratne generacije mladih in soavtor sprememb, ki so posredno pripeljale do takratne zamenjave vodstvenih kadrov zavoda. V bolj razviti pa tudi bolj prefinjeni obliki se je zgodba ponovila. Pismo Andreja Brvarja, v. d. direktorja OE tehnične operative, Svetu GZ SRS – samoupravnemu organu in družbenopolitičnim organizacijam zavoda ter političnim oblastem občine in Izvršnemu svetu SRS je vsebovalo najprej navedbe o pomanjkanju sodelovanja med GU in GZ, čemur naj bi botrovala tudi osebna razhajanja vodilnih in kar naj bi povzročilo zmanjševanje finančnih sredstev za geodetska dela. Po tej uvodni intonaciji so sledile utemeljitve za zahtevano zamenjavo direktorja GZ SRS z navedbami o neučinkovitosti poslovnih struktur zavoda, o samopašnosti odgovornih, zapostavljanju samoupravljanja, kar je pripeljalo do fluktuacije kadrov, predvsem mladih, saj je v letu 1985 Geodetski zavod zapustilo 60 % visoko izobraženih strokovnjakov. Zahteva se je končala z navedbami zgrešene politike v razvoju zavoda, ki je dopustil razformiranje raziskovalnega Inštituta GZ SRS in razpad Oddelka za agro-tehnične operacije. Koliko je bilo ob vseh objektivnih navedbah tudi subjektivne primesi, bi morali spregovoriti takratni somišljeniki nosilca akcije, Andreja Brvarja, takratnega predsednika Zveze socialistične mladine SR Slovenije in vodilnega raziskovalca na GZ SRS, in to predvsem tisti, ki so prevzeli vodstvene položaje.

Sicer pa je leto 1985 zaznamovalo II. mednarodno srečanje predstavnikov geodetskih upravnih organov Avstrije, Češkoslovaške, Furlanije-Juljske krajine, Trenta in Južne Tirolske ter Slovenije (prvo srečanje je bilo leta 1984 na Dunaju). Srečanje je potekalo v izvedbi Geodetske uprave občine Velenje, temi strokovnega posveta sta bili »Vloga geodetske dejavnosti pri urejanju prostora« in »Prikazovanje vrst rabe zemljišč«. Udeleženci so bili enotnega mnenja, da sodi zemljiški kataster

zgolj s svojo davčno funkcijo v preteklost in da je njegova prihodnost na področju planiranja in urejanja prostora. Zato je treba vsebino katastra prilagajati novim zahtevam, izzvanim z naraščajočo vrednostjo zemljišč. Izhodišča za preobrazbo katastra so bila podana v sklepih konference Združenih narodov o naseljih – HABITAT 1976, simpozija o zemljiških informacijskih sistemih – FIG 1978 in v sklepih seminarja o prostorskem informacijskem sistemu – Svet Evrope 1979. Skupni imenovalec teh izhodišč so osnove za oblikovanje politike prostorskega razvoja in v tem okviru zemljiške politike.

Med političnimi gosti velja posebej omeniti Friedricha Hrbka, namestnika predsednika Zveznega upravnega organa za mere in geodezijo Republike Avstrije (poznejši predsednik), ki je vse do upokojitve slovenskim geodetom puščal odprta vrata za obiske in posvete in postal naš resnični zaveznik in prijatelj.

(Nadaljevanje v prihodnji številki Geodetskega vestnika)

dr. Milan Naprudnik, univ. dipl. inž. geod.
Soška ul. 17b, SI-1000 Ljubljana, Slovenija

Prispelo v objavo: 23. oktober 2003